

OPRACOWANIE PYTANIA

Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie. Omów zagadnienie na podstawie *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

LEKTURA BAZOWA

Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

EPOKA

Literatura II wojny światowej

ŹRÓDŁO

ustna.odrabiamy.pl

ZESKANUJ TELEFONEM ALBO KLIKNIJ

Kursy maturalne

Pakiet 10 kursów do matury 2027 od Odrabiamy.pl.

Przećwicz to pytanie

Darmowy symulator matury ustnej. Ocena wg kryteriów CKE.

Posłuchaj

Darmowy kurs z opracowaniem pytań jawnych 2027.

1 O co tak naprawdę pyta komisja

Klucz to słowo perspektywa: nie chodzi o streszczenie powstania w getcie, lecz o to, JAK opowiada człowiek, który przeżył - rzeczowo, bez patosu, wbrew heroicznej legendzie. Marek Edelman jest jednocześnie uczestnikiem (jeden z przywódców powstania) i świadkiem Zagłady (patrzył na tysiące ludzi odchodzących do wagonów). Antyheroiczny, konkretny język Edelmana i forma rozmowy-reportażu są istotą tej lektury.

perspektywa	Punkt widzenia, z którego opowiadane są zdarzenia, i wynikający z niego język. Komisja oczekuje analizy tego, jak Edelman mówi, a nie tylko o czym mówi.
świadek	Ten, kto widział i ma obowiązek zaświadczyć; Edelman przy bramie Umschlagplatzu patrzył na ludzi idących do wagonów. Świadek ręczy za prawdę faktów, dlatego mówi rzeczowo.
uczestnik	Ten, kto działał i podejmował decyzje: bojowiec i jeden z dowódców ŻOB obok Anielewicza, człowiek, który wybierał, kogo wyprowadzić z Umschlagplatzu. Uczestnik zna cenę decyzji, więc nie ma w sobie miejsca na pomnikowe słowa.
Zagłada	Zaplanowane wymordowanie Żydów europejskich; w getcie warszawskim głód, wielka akcja likwidacyjna z lata 1942 i zniszczenie dzielnicy po powstaniu. Komisja oczekuje rozróżnienia powstania od całego procesu Zagłady.

KOMISJA CHCE USŁYSZEĆ

- ✓ Jasno postawioną tezę, że podwójna perspektywa świadka i uczestnika sprawia, iż Edelman opowiada Zagładę przez konkret i bez patosu, wbrew heroicznej legendzie.
- ✓ Co najmniej trzy konkretne elementy z rozmowy: Umschlagplatz widziany oczami gońca ze szpitala, powstanie jako wybór sposobu umierania oraz demitologizujące szczegóły o Anielewiczu lub bojowcach, a także uwagę o formie wywiadu bez komentarza autorki.
- ✓ Kontekst pokazujący inną relację o Zagładzie (na przykład *Medaliony* Nałkowskiej) i wniosek, dlaczego literatura faktu wybiera powściągliwość zamiast patosu.

2 Co wziąć z lektury i jaki kontekst wybrać

Z LEKTURY BAZOWEJ

- Świadek przy bramie Umschlagplatzu: Edelman jako goniec szpitala miał przepustkę i stał przy bramie, przez którą w czasie wielkiej akcji przeszło, jak mówi, czterysta tysięcy ludzi; mógł wyprowadzić nielicznych, więc wybierał. Znaczenie: perspektywa kogoś, kto patrzył z bliska na cały proces, nie tylko na jego heroiczny finał.
- Uczestnik powstania: Edelman dowodził jednym z oddziałów ŻOB, a po śmierci Anielewicza w bunkrze przy Miłej 18 stanął na czele reszty bojowców; wyszedł z getta kanałami. Mówi, że nie chodziło o zwycięstwo, lecz o to, by nie dać się zaprowadzić na śmierć. Znaczenie: uczestnik odbiera powstaniu legendę i przywraca mu ludzką miarę.
- Rzeczowy język i liczby: Edelman mówi o dwustu dwudziestu bojowcach, o jednym rewolwerze na kilku ludzi, o tym, że strzelanie uważa się za największe bohaterstwo, więc strzelali. Znaczenie: konkret zamiast patosu jako świadomy wybór świadka.
- Demitologizacja bohaterów: matka Anielewicza malowała skrzela ryb czerwoną farbą, żeby wyglądały świeżo; Michał Klepfisz zastrzelił ciało karabin, ale Edelman nie robi z tego sceny pomnikowej. Znaczenie: świadek pilnuje prawdy o ludziach, nie o symbolach.
- Głód i śmierć w getcie: relacja o badaniach lekarzy nad chorobą głodową i o ludziach, którzy wybierali, jak umrzeć, w tym o lekarce podającej dzieciom w szpitalu truciznę, żeby nie trafiły do wagonów. Znaczenie: Zagłada widziana od wewnątrz to codzienne decyzje, nie tylko walka.
- Forma rozmowy i drugi plan (opcjonalnie): Krall zapisuje wypowiedzi Edelmana bez komentarza, przeplatając getto z salą operacyjną, gdzie lekarz wyprzedza śmierć. Znaczenie: forma reportażu-rozmowy sama jest wyborem perspektywy – głos świadka nie zostaje przesłonięty głosem autorki.

KULTUROWY

POLECANY

Pianista, Roman Polański

Film nakręcony na podstawie wspomnień Władysława Szpilmana pokazuje getto bez upiększeń: okrucieństwo oprawców, upodlenie ofiar, ale też kolaborację i wrywanie sobie z rąk jedzenia. Zestaw ten obraz z reportażem Krall – oba opierają się na relacji świadka i uczestnika.

LITERACKI

Medaliony, Zofia Nałkowska

Nałkowska spisuje relacje ocalałych i świadków oszczędnym, zdystansowanym językiem, a motto o ludziach, którzy ludziom zgotowali ten los, zastępuje komentarz. To ta sama zasada, którą stosuje Krall: fakty mówią same, autorka wycofuje się, dlatego oba teksty można czytać jako wzór literatury faktu o Zagładzie.

LITERACKI

Campo di Fiori, Czesław Miłosz

Wiersz pokazuje Zagładę z zewnątrz: warszawiacy bawią się na karuzeli przy murze płonącego getta, a poeta widzi samotność ginących. Kontrast z perspektywą Edelmana, który patrzy od wewnątrz, pozwala pokazać, jak zmienia się obraz tych samych wydarzeń w zależności od miejsca, z którego się patrzy.

HISTORYCZNY

Getto warszawskie: wielka akcja likwidacyjna (lato 1942), Umschlagplatz i Treblinka

Wiedza o tym, że w ciągu kilku tygodni 1942 roku wywieziono do Trebinki około trzystu tysięcy ludzi, a w chwili wybuchu powstania w getcie pozostało ich kilkadziesiąt tysięcy, wyjaśnia rzeczowość Edelmana: jego liczby nie są chłodem, lecz wiernością faktom.

3 Mapa wypowiedzi

- 1 Teza: *Zdążyć przed Panem Bogiem* pokazuje Zagładę oczami człowieka, który był w środku wydarzeń – dlatego odrzuca patos na rzecz prawdy konkretnie.
- 2 Edelman jako uczestnik: powstanie w getcie opowiedziane bez heroicznej pozy, jako wybór godnej śmierci.
- 3 Edelman jako świadek: obraz wywózek i codzienności umierania w getcie – relacja rzeczowa, tym bardziej wstrząsająca.
- 4 Dwie płaszczyzny czasowe: powojenna praca kardiologa jako kontynuacja walki o życie i forma rozmowy-reportażu jako sposób ocalenia prawdy.
- 5 Kontekst: *Pianista* (Roman Polański) – Film nakręcony na podstawie wspomnień Władysława Szpilmana pokazuje getto bez upiększeń: okrucieństwo oprawców, upodlenie ofiar, ale też kolaborację i wrywanie sobie z rąk jedzenia. Zestaw ten obraz z reportażem Krall – oba opierają się na relacji świadka i uczestnika; wniosek – literatura faktu oddaje Zagładzie sprawiedliwość właśnie przez powściągliwość.